

Recerques

140

Els Cutrina i els Garriga: les arrels cardonines d'uns sabadellencs de tota la vida

Josep Serrano Blanquer

A partir de meitats del segle XIX, i paral·lelament al procés de retirada de les tropes i bateries del castell de Cardona i la supressió de la Comandància militar, molts cardonins i cardonines van emigrar cercant millors condicions de vida. Al Sabadell de la revolució industrial s'hi establí una nombrosa colònia. Alguns d'aquests nouvinguts tenen noms que ja s'han incorporat a la nostra història, i d'altres -els avantpassats de la nostra família- ens han llegat expressions, coneixements i afectes a través de les generacions. Cent setanta anys després de la seva arribada a la ciutat reconstruïm el món que van viure.

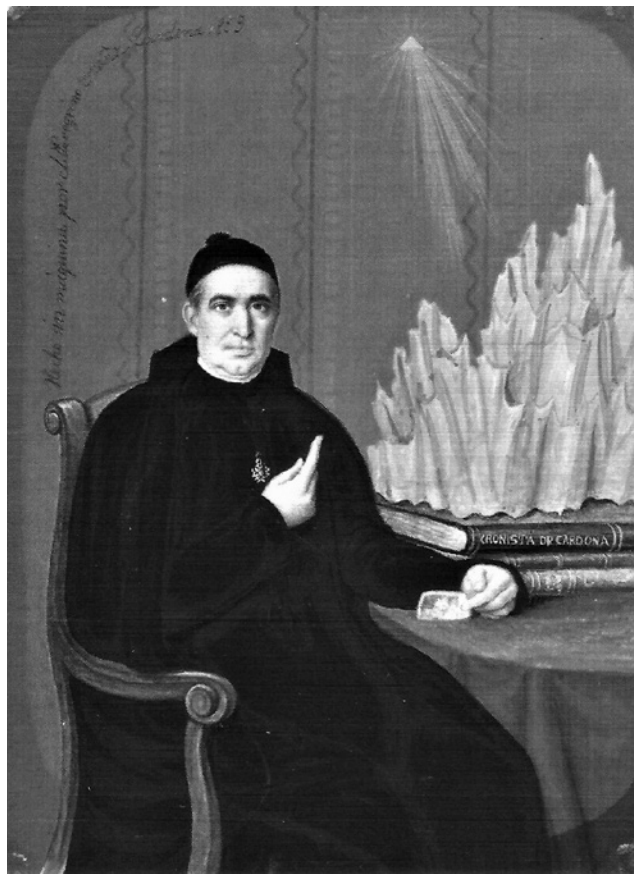

Figura 1. Retrat de Mn. Joan Riba, extreta de Nació digital [en línia] <<https://www.naciodigital.cat/naciosolsona/noticia/25880/cardona-recupera-memoria-seu-historic-museu-sal>>.

Figura 2. En Joan Cutrina Garriga, 1825-1888, extreta de Revista Oppidum, núm. 11 (desembre 2013) (Arxiu Històric Municipal de Cardona).

– Per a nosaltres és un honor rebre la visita dels descendents d’en Joan Cutrina– exclamà la Palmira Arnau.

Efectivament, els Serrano Blanquer nascuts a Sabadell entre 1955 i 1966, les seves parelles i la seva mare acabaven d’entrar al Museu de la Sal Josep Arnau, en una visita a Cardona que tenia per objecte redescobrir la vila on s’enterraven les nostres arrels genealògiques maternes. L’àvia Ramona Cutrina sempre explicava que les destreses artístiques del seu segon fill, i oncle nostre, eren herència d’un parent que feia escultures de sal: en Joan Cutrina Garriga.

Però qui era aquest Joan Cutrina? La gent de Cardona segur que ho sap perfectament. Per si algun sabadellenc llegeix aquestes notes ho explicarem. En Joan Cutrina va néixer a Barcelona el 1825 i, ja a Cardona, feia de fuster. Casat amb la Ramona Grau, va tenir

sis fills. La tradició oral familiar deixa constància de quatre d’aquests fills: en Josep, l’Agustina, la Dolors i l’Antònia Cutrina Grau.

L’any 1840 Mn. Joan Riba Fígols, capellà castrense del castell i caserna i beneficiari de l’església parroquial de Sant Miquel de Cardona, va obrir al públic els salons de casa seva, que acollien una rica col·lecció de sals, minerals, fòssils, botànica, arqueologia i documentació històrica, amb el nom de Museo de Sal Gema de Cardona. Les escultures de sal exposades, una antiga tradició els orígens de la qual es remunten al segle XVI, eren obra del mateix mossèn Riba i dels seus amics i col·laboradors: en Joan Cutrina i l’Antoni Viñas (conegut com *el Lel*). En Cutrina es va registrar a l’àlbum de signatures del Museu com el “*Carpintero Evanista del taller de Sal*”.

El nom que Mn. Riba va donar a cadascuna de les sales del museu expressa de forma ben clara que el prevere era un personatge de tarannà liberal: Gabinete Humboldt (una referència a l'esperit de la Il·lustració), Gabinete Isabel II, Gabinete Colón (descobridor del nou món), Gabinete Homero (el poeta clàssic autor de la Ilíada i l'Odissea), Gabinete Galileo (perseguit per la Inquisició) i Gabinete Buffon (un homenatge a l'enciclopèdia). De fet, al març de 1849, quan el carlí Ramon Cabrera assassinà el baró d'Abella, Francisco Casades, i José Serra, el diari *El Popular* escriu: *“Esta indignación ha subido de punto cuando se ha sabido que habia de ser fusilado el infeliz capellán de casa del barón, don Juan Riba, hombre el mas pacato y evangélico que darse pueda, y tal vez este horrendo crimen habria sido consumado, si no se hubiese prevenido a aquel que se abstuviese de ir a celebrar misa el domingo último en la cata de Malagarriga, dónde hacia a manera de párroco, predicando el evangelio a los payeses de aquellos alrededores, todas las fiestas de guardar”*. I en Joan Cutrina es comptava entre els quinze liberals cardonins que al mes d'agost de 1861 enviaren una carta al director del diari *La Iberia* en la qual diuen: *“Por esto los verdaderos liberales, que a más de la obligación que tenemos de sostener muy alta la enseña de nuestros inmutables principios, vivimos siempre a la sombra de la verdad, debemos acudir presurosos en amparo del órgano que sostiene aquellos y hace brillar esta con toda la entereza y convicción necesarios”*.

Tornem al Museu de Sal Gema. El 1853, mossèn Riba fa constar aquesta observació a l'àlbum de visitants: *“Resulta que durante dicha época han visitado mi Casa museo de sal Cardonense 2.599 personas; y entre estas doce generales, un Obispo, un Gobernador, dos Gefes civiles, diez y seis Coroneles, cuatro Brigadieres, cuatro Cónsules de Naciones extranjeras, el Beguer de los valles de Andorra y setenta y nueve sujetos además que han dejado consignadas algunas curiosas memorias”*. Entre els “sujetos”, Francesc Pi i Margall, quan només tenia 21 anys i que es va registrar com a “bachiller en leyes”, Pascual Madoz, al maig de 1851, i Víctor Balaguer, “apréndiz de literato”.

Segons explica la Montse Creus Ventolrà del Museu Diocesà de Solsona, en Cutrina va establir una llarga i fructífera relació amb Mn. Riba. El setembre de 1863 van signar un contracte privat que els lligava en

una societat amb la voluntat d'administrar els objectes elaborats amb sal venuts al Gabinete Humboldt, manifestant que l'acord “[...] comença a correr a compte y mitat entre M. Riba dueño del Museo, y son encarregat Joan Cotrina, segons escriptura privada entre los dos [...]”. Cutrina s'encarregaria de l'administració, cura i elaboració del taller de sal, mentre es feien responsables tots dos tant dels guanys com de les pèrdues, que, segons consta en el llibre de comptes, sembla que eren més abundants que els guanys obtinguts.

Al Museu hi havia instal·lat el “Ribaliscope”. Explica l'arxiver de Cardona, l'Andreu Galera, que l'artefacte era un octàgon de 19 pams d'alçària per 30 de diàmetre. A l'interior es reproduïen catorze coves de sal que es podien contemplar des de fora mitjançant uns visors òptics. També tenia 182 finestres que representaven diferents cristallitzacions salines. La construcció de l'aparell va costar 13.501 rals de velló, una quantitat considerable. Se sap que fou exposat a la capital d'Espanya i també a la plaça del Pi de Barcelona, amb molt bona acceptació del públic, com ho destacava la premsa de l'època. En Cutrina i en Viñas també van confeccionar un mostrari, amb diverses classes de sal i objectes elaborats, per exhibir-lo al Monestir del Escorial.

La societat creada per Riba i Cutrina es va desfer, de comú acord, l'abril de 1866. Riba, plenament satisfet amb l'èxit aconseguit, expressa que “[...] teniendo presente que mi estimado amigo D. Juan Cotrina no solo es padre de seis hijos a cuya subsistencia atiende muy cuidadosamente, así como a la de su esposa y de sus Padres octogonarios; sino que durante muchos años, me ha servido con interés y me há ayudado a formar los Museos de Sal y de otros objetos que he fundado en esta villa de Cardona [...] he determinado desprenderme de todas las utilidades que pueda reportar [...]”.

El Museu de la sal gemma va perllongar la seva vida fins al dia de la mort de Mn. Riba, el 1873. Després la col·lecció va sortir a subhasta i el millor postor va ser el Bisbat de Solsona. Al Museu Diocesà de Solsona es poden veure algunes de les peces, tot i que la llegenda urbana diu que n'hi havia moltes més... En Joan Cutrina va morir l'any 1888. Un carrer de Cardona porta el seu nom.

Figura 3. Arbre genealògic dels Cutrina Grau i els Garriga Oriach. Elaboració pròpia.

Figura 4. En Joan Monell Monell i la Dolores Cutrina Grau en una fotografia de Joan Vilatobà (Arxius familiars de l'Anna Blanquer Cutrina, Blai Blanquer Cutrina, Josep Maria Blanquer Cutrina i Josep Serrano Blanquer).

Dèiem al principi que ens havíem desplaçat a Cardona per recuperar els escenaris de la memòria familiar de la nostra genealogia materna. En efecte, cap a 1850 en Joan Garriga Serra, nascut a Cardona el 1828 emigra a Sabadell. Es casa amb l'Anna Oriach i s'estableixen el número 124 del carrer de Sant Oleguer. Tenen dues filles, l'Anna, nascuda el 1871, que farà d'ordidora, i l'Antònia, nascuda el 1872, que treballarà de teixidora i que, anys a venir, en casar-se amb l'Antonio Julià Duran, també teixidor, continuarà vivint a la mateixa casa familiar amb el seu marit.

Per l'efecte crida, de mica en mica, altres cardonins van omplint la casa d'en Joan i l'Anna, que es converteix en una plataforma d'aterratge de familiars i coneguts que deixen la vila de Cardona per provar fortuna en una ciutat en plena revolució industrial que, de ben segur, els ofería més al·licients per al progrés individual i familiar.

El 1881 s'afegeix a la colla una filla de l'escultor de sal Joan Cutrina, la Dolores Cutrina Grau, el seu marit Joan Monell Monell, que fa de jornalero, i una nena de sis anys, la Celdonieta Badia Cutrina. Desconeixem si els Monell Cutrina tenien vincles familiars o d'amistat amb en Joan Garriga.

El 1890, un altre fill de l'escultor de sal, en Josep Cutrina Grau, viu rellogat en una habitació d'una casa del carrer de Riego de Sabadell, a tres cantonades de la seva germana Dolores, a casa de la qual coneix l'Anna Garriga Oriach. En Josep fa de manyà ("cerrajero,

obrero", segons el cens) i, en casar-se amb l'Anna Garriga, s'afegeix als estadants de l'habitatge. El matrimoni té dues filles: la Maria i la Ramona, que serà la nostra àvia.

I, encara, el 1904, en Joan Preixats Cutrina fill d'en Josep Preixats Bertran, teixidor cardoní, i d'una filla d'en Joan Cutrina, l'Agustina Cutrina Grau, també recalca al carrer de Sant Oleguer quan, en complir els catorze anys, deixa Cardona per allunyar-se de la seva madrastra.

* * * * *

A la primera meitat del segle XIX Catalunya perd població a causa dels efectes de la Guerra del Francès, la crisi econòmica, les males collites i la baixada dels índexs de natalitat. Malgrat que la població del Bages es mantingué relativament estable durant la segona part del segle XIX, Cardona experimentà una davallada del 18%, passant de 4.660 habitants el 1857 a 3.855 el 1890. El procés de pèrdua de població és paral·lel al procés de retirada de les tropes i bateries del castell i la supressió de la comandància militar, que en estat de guerra podia arribar a duplicar la població civil i generava una activitat econòmica notable.

És a dir, molts cardonins van haver d'emigrar per procurar-se les garrofes i Sabadell fou una de les destinacions que prengueren. El 1860 comptava amb una quarantena de vapors, era la primera ciutat lla-

nera de l'Estat espanyol i se la coneixia amb el nom popular de la *Manchester catalana*, una expressió de Víctor Balaguer que va fer fortuna. A finals de segle disposava d'un centenar de xemeneies. L'expansió industrial i econòmica va comportar un increment de la mà d'obra, de tal manera que si el 1857 Sabadell tenia 13.945 habitants, trenta anys després arribava als 19.645. Com en altres ciutats industrials, els immigrants eren una bona part de la població. El 1850 representaven el 36% de la població total i, el 1889, el 41%.

Els Cutrina i els Garriga no eren els únics que havien deixat Cardona per venir a viure a Sabadell. A finals del segle XIX la colònia sabadellenca de cardonins i cardonines era ben nombrosa.

Una col·lecta que es va dur a terme a la ciutat el 1899 per sufragar les despeses de l'ofrena d'un penó a la memòria dels sants patrons de Cardona, sant Celdoni i sant Hermenter, permeté recaptar 449 pessetes. Els cognoms dels contribuents eren: Cutrina, Serra, Prat, Garriga, Colillas, Llobet, Malé, Marbà, Monell, Altés, Serra, Garrosta, Rovira, Calmet, Vila, Agut, Arpà, Pintor, Llambrés, Forasté, Tort, Fíguls, Tàssies Albareda, etc.

Alguns d'aquests cognoms anaven acompanyats dels seus malnoms: Xerrich, Llena, Llenu, Trànquil, Birol, Gelat, Forner, Giralt. I encara un altre, en Pere Rovira, que donà gairebé la meitat del total de la col·lecta, 200 pessetes, hi figura en primer lloc com "de la família Cinca, *duenyo* de lo Camp de la Gaba". La llista la tanca Mn. Josep Cardona, amb una aportació de 125 pessetes.

Els Cutrina Garriga, doncs, vivien ben acompanyats de convilatans seus de Cardona.

* * * * *

Alguns dels nous sabadellencs procedents de Cardona, de primera o de segona generació, van arribar a certa notorietat i posició en la vida local.

En primer lloc, cal parlar de Mn. Josep Cardona i Agut, nascut a Cardona el 1871, fill de Rafael i Àngela, i que va desenvolupar tota la seva vida sacerdotal a Sabadell (al Col·legi de Sant Josep, director de l'Asil Naval de Barcelona i resident i beneficiat de Sant Feliu de Sabadell). El 1906, al I Congrés Internacional de la

Llengua Catalana, al costat de 27 sabadellencs més, coincidí amb l'Associació Foment de Cultura i Administració de Cardona i amb Mn. Josep Vendrell Llor, rector de Cardona i col·laborador de J. V. Alcover en el *Butlletí del Diccionari de la Llengua Catalana*.

De les seves dots com a predicador, diu en Joan Cuscó: "Fou un notable escriptor i un eloqüent orador, competint amb aquell altre, el canonge Colell, de Vic. [...] Eren considerats els millors oradors sagrats de l'època. Per dir que Mn. Cardona un dels anys que fou més sol·licitat va fer més sermons que dies no té l'any, a la ratlla de 500... (tenia anotada en una vella llibreta que del 1895 al 1925 no baixava dels 7.000 els sermons que havia predicat...)".

Dirigí la revista *Garba*, dins la línia dels Pomells de Joventut, i publicà diversos reculls poètics, influïts per la poesia mística de Verdaguier: *Cançons i moralies* (1927), *Terrals* (1927), *Lliris blaus* (1928), entre altres.

Aquest cardoní de naixença, però "sabadellenc per la gràcia de Déu" segons els seus amics, morí el 1934, a l'edat de 66 anys. Els *Analys del Periodisme Català* en publicaren una necrològica, curiosament de forma consecutiva a la de la poetessa sabadellenca Agnès Armengol, que havia mort dues setmanes abans.

El 14 de febrer de 1934, l'Ajuntament de Sabadell acordà dedicar-li un carrer. Explica en Joan Cuscó que "la majoria, anticlerical, exigia que la làpida digués "Ciudadà Josep Cardona" en comptes de "Mossèn Josep Cardona". La minoria, de dretes, no transigí, i l'acord restà sense execució...". Segurament era una manera diplomàtica d'aparcar un tema delicat: els rumors que el Sindicat Lliure havia actuat per mitjà de diverses organitzacions, entre les quals l'Acció Mancomunada Patronal i Obrera, una mena de sindicat catòlic creat per Mn. Cardona.

Però també, entre altres, els següents:

– Domingo Colillas. Fundador del Colegio Mercantil, que regentava amb la seva dona, Maria Soler. Els pares i professors de l'escola crearen l'Sporting Club Mercantil, que encara existeix: el Club Esportiu Mercantil. Més endavant es convertirà en "Cal Tatché" i, amb el Sr. Salas, gendre de Domingo Colillas, al capdavant, fins entrats els anys 1960 serà el centre de formació bàsica de referència per als nois que haurien de treballar a la indústria local, abans d'iniciar els estudis a l'Escola Industrial.

– Celdoni Prat i Garriga. Republicà, fou alcalde accidental de Sabadell des del 14 de març de 1906 fins al 30 d'agost de 1907 i alcalde del 19 de novembre de 1907 al 2 de juliol de 1908.

– Ramon Quer Vidal. Nascut a Cardona el 1829 i establert a Sabadell el 1859, treballà de professor a l'Escola Pia, col·laborà amb en Francesc Soler i Rovirosa en la decoració del Teatre Principal i, juntament amb en Joan Figueras i en Joan Vila Cinca, el 1880 fundà l'Acadèmia de Belles Arts.

– Pere Villaró i Camprubí. Nascut a Cardona el 1895, vingué de jove a Sabadell per treballar a la pastisseria Tura. Posteriorment es traslladà a Castellar del Vallès, on obrí un obrador de pastisseria que adquirí en poc temps un gran prestigi. Va ser un dels fundadors de la Penya Barcelonista de Castellar del Vallès i exercí el càrrec de jutge de pau entre l'octubre i el desembre de 1954 i entre el maig de 1955 i el desembre de 1963.

– Miquel Fígols, fuster cardoní. La seva filla, l'Elvira Fígols Ortiz, es casà amb l'Isidre Torra Palà, que provenia d'una família de fusters de Callús. Un fill del matrimoni, en Ramon Torra Fígols, fou president de la Societat Coral Colón entre el 1928 i el 1932. Un altre fill, l'Isidre Torra Fígols, fou conseller municipal de la Lliga Regionalista de Sabadell. El 1950 va transformar l'empresa familiar de la fusta en una empresa de serveis funeraris.

– Jacinto Tort. Fabricant de teixits, fou membre de la secció de teixits de la Unió Industrial de Sabadell i vocal de la Junta local de Reforma Social des de 1909 fins a 1923. En fou president els anys 1916 i 1917.

– Joan Vila. Fundà la primera fàbrica de sifons i gasoses de Sabadell, que va tenir diversos noms al llarg del temps (Vila i Moga, Joan Vila, La Bohèmia...). Fou el pare del pintor Joan Vila Cinca i avi del també pintor Antoni Vila Arrufat.

– Narcís Nonell i Sala. Nascut a Sabadell el 1842, però de pares cardonins, fou un notable enginyer industrial especialitzat en màquines de vapor. Entre altres, redactà el projecte dels vapors Buxeda Vell, Can Quadras, Codina i de l'actual edifici del Gremi de Fabricants, primera seu del Banc de Sabadell. Militant del Partit Republicà Federal fou regidor durant la Primera República i la Restauració i va intervenir activament en la lluita contra les quintes i en la cam-

panya per aconseguir un establiment lliure de segon ensenyament.

* * * * *

Però tornem a la casa del carrer de Sant Oleguer, una “casa anglesa”, el tipus d'habitatge que conformava el paisatge urbà de la ciutat fàbrica i d'aquells entorns, davant mateix del Vapor Gorina i a pocs metres de la via del tren del Nord i de l'“Apeiadero”.

Una casa amb cancell i porta, una habitació davantera que donava al carrer, un llarg passadís fins al menjador (deixant entremig una habitació interior i l'escala fins al primer pis). Una cuina freda i una eixida ampla on hi havia la comuna. Al primer pis, dues habitacions grans, una encarada al carrer i l'altra, al pati. Una casa austera, amb un espell de porcellana blanca a la porta. Un habitatge que per l'època no deixava de ser un “adelanto”. La casa pròpia dels treballadors i dels menestrals sabadellencs on van arribar a conviure fins a nou membres de la família.

D'en Joan Garriga Serra, el primer cardoní avantpassat nostre del qual tenim constància a Sabadell, no en sabem res. Només, si de cas, que el cognom de la seva dona (la Maria Oriach) denota una procedència estrictament sabadellenca. El pare de la Maria possiblement era germà de la Dolors Oriach Fontanet, la dona de Tomàs Gorina Pujol, fill de Joan Gorina Morató. I el pare de la Maria possiblement era també germà del besavi del pintor Lluís Oriach. En canvi, de les seves dues filles (Antònia i Anna) i dels seus respectius marits, així com de la resta de cardonins que habitaven en aquella llar tenim prou dades i indicis per dibuixar com eren i com vivien.

* * * * *

La Dolores Cutrina Grau, que en realitat es deia Rita i que tothom coneixia com la Dolorettes, va néixer a Cardona el 1856. Era una dona poruga, fins al punt de no voler entrar mai a buscar res al sota escala que servia de rebost i fresquera, però bé que s'hi amagà, de pressa, arraulida, quan per la Setmana Tràgica uns *milicianos* o descontrolats (com es deia aleshores), passant de teulada en teulada i d'eixida en eixida, van anar a espetegar al primer pis de la casa dels Cutrina

i van amagar tot de pistoles al bressol en què dormia una de les seves nebodes, previsiblement la Ramona, que era la petita.

Quan va morir el 1926, als 70 anys, mossèn Cardona va escriure en el recordatori del seu enterrament: “Natural de la vila de Cardona, amb més de quaranta anys de residència a Sabadell, sentia pel terror nadiu, follies d’ enamorada. Ànima generosa, era tota per a tots, devenint sa llar humil i hospitalària el més franc fogar pairal. Caràcter joiós i alegre, amb un dir de agudesca escaient, mai xarbotava al seu entorn el mal humor i tristesa. Esposa sense fills, concentrava tot l’amor en el seu marit i en els seus nebots, als quals anima com una mare. Pacient i sofrerta en els dolors, begué resignadament el calze amarg de sa llarga malaltia. Caritativa i compassiva per a tothom, feia el bé sense ostentació i esquibaba tota vana lloanza. Dona de sa casa, curosa i feïnera, oberta i senzilla, a tota tenia i tot ho arranjava, palesant tots els seus actes la bonesa del seu cor. Tallada de bona fusta, servava tota bona intenció, emplenant la seva casa de pura i santa alegria”.

El seu home, en Joan Monell Monell, nascut també a Cardona el 1855, era fill d’en Buenaventura Monell Anglerill i l’Antònia Monell Agut, un matrimoni que va tenir quatre fills més: en Baldomero, en Ramon, l’Emeterio (que el 1900 també vivia a Sabadell, al carrer de Jovellanos) i en Domingo. A l’expedient de taxes i impostos per establiments comercials de la Matrícula Industrial de Sabadell de l’any 1915, en Joan Monell hi apareix a l’apartat de “*ropavejeros y tratantes de retales*” i consta que pagava per aquest concepte 19,76 ptes. La Doloretas s’encarregava de tenir aquests teixits sempre disposats a la peça davant de la casa, davant la finestra, en una mena d’aparador. L’habitació era com una botigueta de “cortes” tèxtils que ajudava l’economia de l’extensa família que vivia a la casa dels Cutrina Garriga.

En Joan Monell devia ser un home senzill, preocupat per treballar i assegurar-se una vellesa que li permetés viure sense luxes, però sense estretors. En morir als 72 anys, el 1928, un altre cop Mn. Cardona en el recordatori del seu enterrament diu: “Fins que es trobà davant la mort, no s’adonà que de ben poc serveixen tots els afanys del món. Home enginyador, senzill i franc, quan podia reposar i fruit dels fruits

del treball i de l’estalvi, el viure se li ha estroncat. Qui tot ho encaminà a tenir bona vellesa, en abraonar-lo la mort, desmoronar-se veié tots els seus plans”.

* * * * *

Pel que fa a Joan Preixats Cutrina, “en Joan xic” per diferenciar-lo d’en Joan Monell, va néixer a Cardona el 1890. El seu pare (amb arrels a Matamargó, Riner, Capolat i Sorba) fou membre de la Junta Directiva de la Hermandad de Nuestra Señora de las Mercedes i vocal de la Junta de Ayminas y Cistellas, creada el 1852 pel Comú de Cardona i el duc de Medinaceli i que posava fi a 150 anys de litigis després que Felip V monopolitzés la sal i privés els cardonins dels privilegis atorgats el 986 per Borrell II a la Carta de Poblament concedint-los el dret d’extreure la sal de l’arenys tots els dijous per al seu ús. La mare d’en Joan Preixats Cutrina, l’Agustina, va morir el 1894 i el seu pare va tornar a casar-se. La madrastra d’en Joan va ser tan dura amb ell i li va fer passar tanta gana que en Joan Preixats, amb 14 anys, va marxar de Cardona per anar a viure prop del seu oncle de Sabadell, just quan naixeria la Ramona Cutrina.

En “Joan Xic” va aprendre l’ofici de manyà al costat del seu oncle, fins que entrà a treballar a Tallers Desveus, l’empresa fundada per Ferran Canyameres mig segle enrere, on hi va romandre fins que es va jubilar. Llavors era ben usual que un operari es jubilà a la mateixa empresa on havia començat a treballar. En Joan Preixats deuria coincidir al taller amb en Magí Marcè i Segarra, nascut a Vilanova i la Geltrú, que més endavant seria alcalde de Sabadell. En Preixats es movia en ambients republicans i, ja gran, recordava haver assistit al Cercle Republicà Federal a escoltar Francesc Pi i Margall. Com que la darrera visita de Pi a Sabadell fou el 10 de maig de 1901, devia referir-se a Francesc Pi i Arsuaga, fill de Pi Margall, dirigent del Partit Republicà Democràtic i diputat per Sabadell el 1903, 1905 i 1907 o bé a l’acte d’homenatge a Pi i a Francesc Layret que es feu l’any 1931 al Círcol Republicà Federal.

En Joan no era gaire de la broma, si de cas una mica sarcàstic. Els seus nets recorden que els ensenyava rodolins: “Al capellà quan ve de missa, se li alça la camisa”. Es casà amb la Mercè Adell. Havent passat

Figura 5. Al centre en Josep Cutrina Grau, amb la seva filla Ramona i el seu nebot Joan Preixats Cutrina (Arxius familiars de l'Anna Blanquer Cutrina, Blai Blanquer Cutrina, Josep Maria Blanquer Cutrina i Josep Serrano Blanquer).

gana de petit, utilitzava el peu de rei per mesurar el creixement de la musculatura del seu fill Agustí. La seva dona va morir encara jove i des d'aleshores fou un home trist... Va fer la promesa que a partir d'aquell moment mai més sortiria rient a les fotografies. Va morir l'any 1962. Amb ell desapareixia el darrer dels nostres familiars nascuts a Cardona.

* * * * *

Com ja s'ha indicat amb anterioritat, amb aquest grup de nadius de Cardona hi vivia també la filla de Joan Garriga Serra, l'Antònia Garriga Oriach, nascuda ja a Sabadell el 1872 i que tothom coneixia com "la tia Antonieta". Devia ser una dona devota, ja que va contribuir amb una pesseta a la col·lecta del penó l'any 1899. A la relació de donants hi figura també el seu àlies: "de Cal Birol".

El seu marit, l'Antoni Julià Duran, va néixer el 1864, i era també sabadellenc. El 1924 en morir, als 60 anys, Mn. Cardona novament va escriure: "Com una débil canya que qualche vent ajeu, son feble cos a una ratxa d'hivern, s'ha ajupit fins a la mare terra i se l'ha quedat. Esclau del deure i amic del treball, el seu pas per la terra és marcat per un bell rastre de respectes i simpaties".

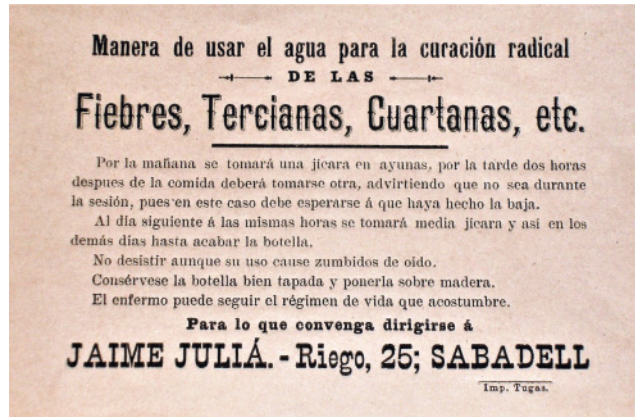

Figura 6. Full de publicitat de les aigües per curar les febres (Arxius familiars de l'Anna Blanquer Cutrina, Blai Blanquer Cutrina, Josep Maria Blanquer Cutrina i Josep Serrano Blanquer).

147

L'Antonieta va morir el 1952, als 80 anys. Abans d'anar-se'n, però, va deixar una quartilla escrita amb una lletra petita i tremolosa a la seva neboda, Maria Cutrina, transmetent-li el secret per a l'elaboració d'unes aigües per a la curació de les febres tercianes. De fet, no feia més que seguir l'antiga forma de transmissió generacional de remeis casolans, que entronca amb la tradició de les dones sàvies: les dones amb sabers remeiers traspassaven aquests sabers davant la proximitat de la mort, ja fos oralment o per escrit, a altres dones, habitualment familiars seves i en un nombre màxim de tres, perquè es tracta de sabers estrictament femenins, vinculats a les tasques de cura i reproductives. Són elles les que es quedaven a casa i tenien cura de les criatures. La quartilla començava dient: "Manera que fa aquella aigua per curar les febres. Agafes un pot de sulfat de quinina marca Bella Pellitier 30 grams, hi tires 7 xicres d'aigua amb una gerreta de vidre que no sigui massa petita perquè la puguis remenar bé, i tires al pot a dintra la gerra i després les 7 xicres d'aigua i una cullerada de cafè d'oli de vidriol...".

* * * * *

Hem deixat per al final en Josep Cutrina Grau i l'Anna Garriga Oriach, els pares de la nostra àvia Ramona.

Figura 7. En Josep Cutrina Grau i l'Anna Garriga Oriach, possiblement en una fotografia de les seves noces (Arxius familiars de l'Anna Blanquer Cutrina, Blai Blanquer Cutrina, Josep Maria Blanquer Cutrina i Josep Serrano Blanquer).

Figura 8. Reclam de perdius que utilitzava en Josep Cutrina Grau per caçar (Arxius familiars de l'Anna Blanquer Cutrina, Blai Blanquer Cutrina, Josep Maria Blanquer Cutrina i Josep Serrano Blanquer).

Ell, nascut a Cardona el 1873 i ella, nascuda a Sabadell el 1871 i de pare cardoní. Ja s'ha dit que en Josep va arribar a Sabadell el 1890, amb 17 anys, que va fer de manyà tota la vida i que va conèixer la que seria la seva dona perquè ella vivia a la mateixa casa on habitava la seva germana Dolores, al carrer de Sant Oleguer, 124. En Josep i l'Anna van tenir dues filles: la Maria, nascuda el 1899, i la Ramona, nascuda el 1904.

Josep Cutrina Grau era republicà, una persona de tarannà prudent i enraonat. És possible que treballés en algun dels diversos tallers de existents a la ciutat que es van anar transformant en productors de telers mecànics: Duran i Cañameres, Deveus, Gregori, Planas, Planell, Balsach, Canadel... Sense descartar que ho fes per a Jaume Ninet, fabricant de telers i maquinària diversa, republicà federal, tinent d'alcalde de l'Ajuntament, la persona que proclamà la república des del balcó de la Casa del Comú i que va ser el padrí de casament de la Ramona, la filla d'en Josep Cutrina. A la fitxa del cens de 1924 s'hi indica que Josep Cutrina cobra un jornal de 12 pessetes.

En Cutrina va provar d'establir-se pel seu compte "més al principi del carrer de Sant Oleguer", segons explicava la seva filla. En aquesta empresa el va ajudar econòmicament el seu cunyat, en Joan Monell.

De fet, l'establiment creat per Josep Cutrina és el que apareix en un anunci publicat a *La Vanguardia* els dies 28 i 30 de novembre i 3 de desembre de 1917: "*Vendo dos motores a gas "Korting", 60 HP, con un aparato de gas pobre, por aspiración. Para informes dirigirse a Cutrina y Figueras. San Olegario, núm. 4 (Sabadell)*". Però l'aventura no va durar gaire perquè, pel que deia la seva filla, "el negoci no era lo seu".

Les germanes Cutrina Garriga, les filles d'en Josep i l'Anna, van anar a escola al Col·legi de la Divina Pastora, fet no gaire habitual aleshores i encara menys en el cas de les noies. El 1877, vint-i-cinc anys abans que nasquessin, Sabadell tenia 18.117 habitants, dels quals 11.562 eren analfabets. En el cas dels homes, un 50% del total i, en el cas de les dones, un 72%. Segur que la seva escolarització és una mostra de les conviccions republicanes del seu pare, que considerava l'educació com la base del progrés del gènere humà. També de les dones (en aquest cas, de les filles).

En Josep Cutrina era caçador. En Marià Burguès explica que amb rams d'alzines untades de vesc i teles, i alguns ocells prèviament cegats per fer de reclam, es caçaven passerells, verdums, cadernerres, pinsans, sits, lluers i gafarrons. I que "si eren mascles anaven al gabial; si eren femelles les mataven d'una unglada

Figura 9. Grup de voluntaris de la Creu Roja amb uniforme de gala l'any 1932. El segon per l'esquerra, dempeus i amb bigotí és en Josep Cutrina Grau, extreta de "100 anys de Creu Roja a Sabadell", p. 37.

al cap, per a la cassola de l'arròs. [...] Les escopetes en bon ús, bones, valien divuit o vint pessetes; la pólvora anava a sis rals el pot de mitja lliura i els perdigons a dos rals". Burguès afegeix: "les caceres de conills i de perdius també tenien nombrosos partidaris. Aquesta caça ja era d'una altra categories. Fabricants, majordoms i rendistes es permetien el luxe de mantenir durant l'any un o més gossos conillers i perdiguers, a més de tenir fura i pagar llicència de caça. Vuit o deu pessetes cada any pel gust d'anar qualche festa a empaitar conills o espantar perdius; pocs teixidors podien gastar-se-les. I això que el teixidor era considerat d'una casta superior als altres oficis; la fadrina que podia maridar-se amb un teixidor ja consideraven que havia fet sort". L'afició d'en Josep Cutrina era més aviat aquesta darrera: els conills, les llebres i les perdius, com ho testimonien els records dels seus nets i el reclam de perdiu que encara conserven.

En Josep Cutrina també fou durant molts anys voluntari de la Creu Roja. L'agost de 1936, quan encara no havia transcorregut un mes des de l'inici de la guerra, tots els components de la Junta de la Creu Roja de Sabadell signen una acta de renúncia als seus càrrecs, després d'un estira-i-arrotonsa amb el Sr. Josep Grau Ticó, representant del Govern de la Generalitat a

la Creu Roja, que els ho exigí alguns dies abans, amb l'objectiu "de poder donar a la Creu Roja una nova estructura d'acord amb les orientacions derivades del moment que s'està vivint". D'aquesta manera rellevava dels seus càrrecs els membres, que ho eren des de la dictadura de Primo de Rivera. A partir d'aleshores en Josep Cutrina fou membre de la Junta de l'Assemblea Local de la Creu Roja de Sabadell presidida per Joan Mora.

Josep Cutrina Grau va patir un "càncer de gola" i va morir el 1938, als 65 anys. Al registre de Pompeu Fúnebres, al certificat mèdic de defunció hi consta com a professió "mecánico" i que va morir d'asfíxia a causa d'un epitelioma de laringe, segons el certificat emès pel Dr. Blai Vallribera Balañà. Per la seva part, l'Anna Garriga Oriach sofrí una hemiplegia, va passar els darrers anys de vida en cadira de rodes i va morir el 1938 als 67 anys, a causa d'una paràlisi cardíaca motivada per una hemorràgia cerebral.

En poc més de vuit mesos, i en plena Guerra Civil, morien en Josep Cutrina i la seva dona, Anna Garriga, a casa seva, al carrer de Sant Oleguer, que aleshores rebia el nom de carrer de Mèxic.

* * * * *

La filla gran d'en Josep Cutrina i l'Anna Garriga, la Maria, va néixer el 1899. Es casà amb en Vicente Sánchez Tena, fill d'un ferroviari provinent de Pedrola, a l'oest de la província de Saragossa, tocant a Navarra, que després de tenir destinacions a moltes estacions de la xarxa dels Ferrocarrils del Norte, acabà la seva vida professional com a factor expenedor a l'"Apeadero" de Sabadell. L'endemà d'arribar a Sabadell, el 28 de setembre de 1907, escriu a un germà seu: "Papá empieza el servicio a las 6 de la mañana y termina a las 9 y 20 de la noche". I li explica que hi ha "19 trenes de viajeros, despachando billetes de 3a reducidos a Barcelona: 5.000 al mes, además de los ordinarios para las demás estaciones. La población es grande y bonita. Buen mercado con abundancia de todo pero muy caro. Hoy ha marchado la mamá a Barcelona a hacer algunas compras por estar más barato que en ésta".

En Vicente Sánchez, el marit de la Maria Cutrina, es presenta a les oposicions de Correus el 1907, obté el número 315 i és destinat a Sabadell com a oficial de 5a

Figura 10. La Maria Cutrina Garriga i en Vicente Sánchez Tena, oficial de Correus a Sabadell des de 1907 fins a 1920 (Arxius familiars de l'Anna Blanquer Cutrina, Blai Blanquer Cutrina, Josep Maria Blanquer Cutrina i Josep Serrano Blanquer).

Figura 11. Llanterna de ferroviari que utilitzava el pare de'n Vicente Sánchez a l'"Apeiadero" (Arxius familiars de l'Anna Blanquer Cutrina, Blai Blanquer Cutrina, Josep Maria Blanquer Cutrina i Josep Serrano Blanquer).

classe. El 1920, obté l'ascens a oficial de 2a classe i és traslladat a Barcelona, ciutat a la qual se'n va a viure tota la família, avis inclosos. Ho documenta tot en una llibreta apaïxada. *"El 6 de octubre de 1934 acaece la rebelión en que nos hacen abandonar el servicio, que reiniciamos el día 7 del mismo mes y año"*. I més endavant: *"El 18 de julio de 1936, acaece la revolución y el Alzamiento y días después se reanuda el servicio"*.

El matrimoni tingué dues filles, l'Anna Maria i la Rosa. El 1959, sis dies després de jubilar-se, en Vicente mor a l'edat de 67 anys. La Maria Cutrina morí el 1984, amb 85 anys.

* * * * *

La segona filla del matrimoni Cutrina Garriga va ser la Ramona, la nostra àvia, nascuda el 1904. Es casà amb en Josep Maria Blanquer Blanquer, els pares del qual

provenien de Cocentaina. L'avi va néixer el 1902 a la travessia de la Rambla, 13. La família es mudà més tard al carrer de les Planes, 16, on el seu pare tenia una botiga de sabates, per a la qual, segons la Matricula Industrial de Sabadell dels anys 1910-1914, pagava una contribució de 170,86 pessetes. Després d'un incendi que la destruï, tota la família es traslladà a pagès, a Can Blanquer, una casa situada al límit nord de la plana de les Termes, just a tocar del talús que dona a la carretera de Mollet i ben a la vora del pont que comunica aquest barri amb el de Sol i Padrís. En Josep Maria Blanquer era comptable. Es llevava a l'alba per fangar els camps, si n'era el moment, per repartir-hi els fems per adobar-los, si calia, per empeltar els ceps de la vinya o fer la verema, o per regar i tenir cura de l'horta durant tres o quatre hores. Després s'encaminava cap al Vapor de l'Escapçat, on hi havia la fàbrica de Xocolates Salas, o al carrer de la Borriana, on hi havia

Figura 13. Fotografia de casament de la Ramona Cutrina i en Josep Maria Blanquer. Autor: Soldevila, any 1930 (Arxius familiars de l'Anna Blanquer Cutrina, Blai Blanquer Cutrina, Josep Maria Blanquer Cutrina i Josep Serrano Blanquer).

el magatzem de guix d'en Josep M. Gil, o més cap al nord, al Vapor Cosidor, i hi passava part del migdia i les tardes, registrant factures, fent d'escrivent, portant els comptes... De fet, al padró de 1920 figura que el seu ofici és el de “*dependiente de escritorio*” i en el de 1924 “*escribiente*”. El 1927 entrà a treballar a la Caixa Sabadell i quan va morir el 1965 n'era el director adjunt. En Blanquer feia teatre al Centre Parroquial de Santa Maria de Barberà i, més endavant, a la Secció Lírico-Dramàtica del Patronat Social Catòlic. La Ramona i el Josep Maria pararen casa al carrer de l'Estrella, 100, a pocs metres de L'Obrera, i van tenir una filla i dos fills, l'Anna, en Blai i en Josep Maria.

La convivència de la Ramona Cutrina amb la sogra, dona de caràcter estrambòtic i fort, no fou fàcil. Diu la llegenda familiar que la Ramona, per esbravar-se, quan rentava la roba compassava cada cop de picador amb les síl·labes d'Els segadors: “Bon cop de

Figura 14. Anunci de l'establiment de sabates d'en Vicente Blanquer Palacios al carrer de Les Planes número 16, extreta de: revista El Amigo, 1914-1916, Web Hemeroteca Biblioteca Nacional [en línia].

151

falç, segadors de la terra, bon cop de falç...”. Quan hi havia convidats i els comensals eren nombrosos, la Ramona Cutrina acostumava a menjar quan els altres ja havien acabat. Calia estar a la cuina per acabar de preparar els plats. “Faig com els ànecs, deia, menjo el que els altres no volen”. Tenia dues expressions per encomanar els difunts a Déu, segons el cas: “al cel sigui” o “Déu l'hagi perdonat”. Era una dona pacient, animosa i discreta, que sempre trobava el costat positiu de les coses. Va morir el 1998, amb 94 anys.

* * * * *

La relació de Mn. Cardona amb els Cutrina devia ser estreta. A banda dels textos dels recordatoris amb motiu de la mort de Dolors Cutrina, del seu marit, en Joan Monell, i del cunyat d'aquests, l'Antoni Julià, ja ressenyats, Mn. Cardona va batejar les dues filles d'en Jo-

sep Cutrina i l'Anna Garriga, els administrà la comunió i oficià la cerimònia dels seus respectius casaments al Santuari de la Salut. És obra de mossèn Cardona aquest poema amb motiu de la primera comunió de la nostra àvia, la Ramona Cutrina Garriga, l'any 1911:

“Els ocells trien sa branca
on penjar son niu d'amor,
les abelles les flors dolces
per formar sa bresca d'or,
i el qui és Déu de flors i ocells
de nius, bresques i d'abelles,
avui ha triat mon cor.

...

I m'ha dit quan el rebia
en la Santa Comunió:
“Jorn feliç com aquest dia
no hi serà en ta vida no.
Com avui sigues Ramona
innocent, creient i bona;
i amb tu sempre seré jo”.

I a Jesús li prometia
correspondre a son amor
i per tota ma família
li he pregat avui de cor.

I ara em sento tan ditxosa
mare meva, pare meu
que el cel no és per mi altra cosa
que vosaltres i mon Déu”.

I també aquests versos inclosos al recordatori de la primera comunió de la Maria Cutrina Garriga:

“Oh, que bell matí,
oh, que feliç dia
el de rebre el Déu de l'Eucaristia.
El cel era blau
la terra floria
l'altar com un cel – per mi s'encenia.

I a dintre mon cor – quan Jesús venia,
per àngel del cel
tothom em prenia”.

L'any 1928 Mn. Cardona publica a la Biblioteca Sabadellenca, dirigida Joan Costa i Deu, el llibre *Lliris*

blaus. Es tracta d'un recull de poemes de to místic, cadascun dels quals dedica a alguna persona coneguda. I una d'aquestes persones és la Ramona Cutrina Garriga. Diu així:

“Ma joia
A Ramona Cutrina
Oh, la joia de mon cor!
si avui se sent no s'explica
hi ha entrat Nostre Senyor,
per més que fos casa xica.”

* * * * *

Cent seixanta anys després, i cinc generacions més tard, els Serrano Blanquer, ara “sabadellencs de tota la vida”, a banda de l'herència biològica, tenen també una herència cultural amb arrels a Cardona, que provenen dels ancestres cardonins i que ens van arribar per mitjà de la iaia Ramona.

Joan Amades, a *El llenguatge de les bèsties i de les coses*, diu que “el poble ha cregut sentir en la veu i cant de certs animals, sobretot dels ocells, [...] l'articulació de paraules de llenguatge humà, i ha creat un seguit de frases que, segons la seva audició fantàsica i senzilla, són pronunciades per animals i coses”. I afegeix: “la interpretació d'aquestes veus amb termes de la parla humana, és un aspecte de l'onomatopeia, que rep el nom especial de mimologia”. Així, la nostra àvia va aprendre del seu pare, en Josep Cutrina, una forma de fer “parlar” les orenetes una mica diferent de la que és més habitual a casa nostra (que prové de Jacint Verdager): “Lleva't de matí. / Lleva't de matí, / que a la meva terra hi ha canyella i pebre / i aquí no hi ha reee... / I aquí no hi ha reee...”. La curiositat de la parla de l'oreneteta que feia servir en Josep Cutrina és la referència al fet que venen de molt lluny. Sant Vicenç Ferrer (1350-1419), de l'ordre dels predicadors, en un dels seus sermons, sobre l'Au Fènix, ja va escriure: “Ell està allà en la terra on se fa la canella e lo pebre”, és a dir, a l'Índia. Com arriba l'expressió des de València a la cultura popular de la Catalunya central en un viatge que dura tres o quatre segles?

En Josep Cutrina va ensenyar a les seves filles, i aquestes als seus nets, i aquests, al seu torn, als seus besnèts, unes Caramelles que recordava, cantades a Cardona per Pasqua i per Pasquïetes:

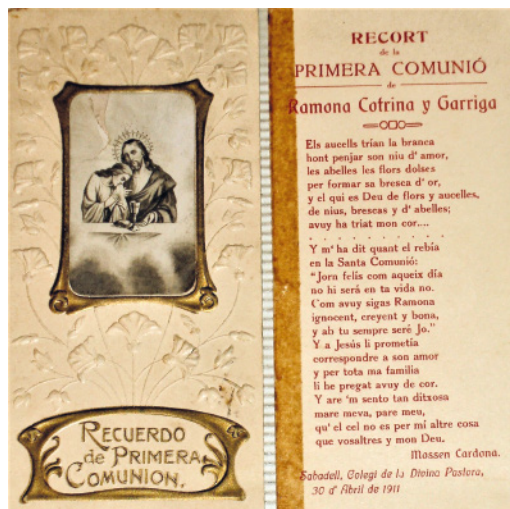
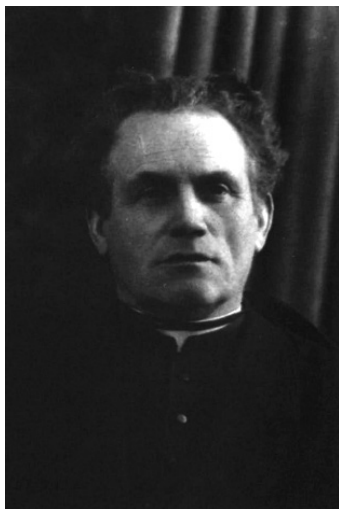

Figura 15. Retrat de Mn. Josep Cardona Agut. Sabadell, s.d. Autor: Albert Rifà (AHS. Fons Ricard Simó-Bach).

Figura 16. Anvers i revers del recordatori de la Primera Comunió de la Ramona Cutrina, amb el poema de Mn. Cardona (Arxius familiars de l'Anna Blanquer Cutrina, Blai Blanquer Cutrina, Josep Maria Blanquer Cutrina i Josep Serrano Blanquer).

153

“Ja hem arribat a la Pasquona,
les flors obren sos capolls.
A les nenes de Cardona
de gràcia lo cor los bull.

Sortiu a la finestreta,
dirigiu-vos al balcó,
sentireu la cançoneta
que buscant ve l'aimador.

De la cistella plena d'amor
a escollir-ne la millor flor”.

La nostra àvia Ramona va aprendre dels seus pares expressions ara ja en desús que, sense provenir estrictament de Cardona, ens apropaven a una forma del llenyatge oral plena de color. Per exemple, les següents: “No siguis bestrús!” indicava a algú que havia dit alguna inconveniència. “Bisbe!”, exclamava quan en una conversa dues persones deien simultàniament la mateixa paraula sense acord previ. “Hem fet una bona xupina”, afirmava satisfeta després d'un bon àpat. “Gamarús...”, deixava anar si feies alguna cosa una mica estrofolària. “Et penses que soc llusca?”, s'indignava si creia que la volies entabanar. O bé, “Sant Pau primer ermità!”, deia quan alguna cosa la sorprenia.

I, en aquesta línia, cal mencionar els estirabots, també anomenats *retrucs*, avui pràcticament desapareguts, apresos també a casa seva de ben petita. Es tracta de respostes folkloritzades amb què els adults

eludien les preguntes inconvenients o inoportunes dels infants i que contenen dos recursos habituals en la poesia popular: l'absurd i la rima. L'absurd proporcionava imatges singulars i colpidores i donava a la resposta un to de joc, sovint amb pinzellades d'escaetologia. La rima contribuïa a la fixació de la resposta i a donar-li gràcia, vigor i expressivitat. Per exemple: “Tinc set! / Beu a galet; Tinc gana / Menja't una cama; Què mires? / Xirimies; Què dius? / Miranius...”.

* * * * *

Durant dues o tres generacions els Cutrina de Sabadell van continuar mantenint relacions més o menys sovintejades amb parents seus de Cardona.

No tenim constància que existís contacte dels nostres avantpassats amb l'Antònia Cutrina Grau, germana d'en Josep Cutrina Grau, el patriarca dels Cutrina de Sabadell, que vivia a Ripoll amb el seu fill, l'Eduard Valls Cutrina, probablement per la dificultat del desplaçament als anys 1920. L'Eduard havia nascut el 1884 i en morir, el 1931, *L'Altaveu, Setmanari del Ripollès* publicava l'obituari següent: “Divendres de la setmana passada i a primeres hores de la tarda, morí en aquesta població, el conegut Director de les fàbriques que en aquesta comarca té instal·lades la raó social Unión Industrial Algodonera, i particular amic nostre, n'Eduard Valls i Cutrina, confortat amb els Sants Sagraments i rodejat de la seva esposa, fills i amics. L'enterrament i funerals que tingueren lloc el diumenge i dilluns, res-

Figura 17. Postal de les instal·lacions mineres de Cardona. Autor: Antoni Badia Merli, extreta de Revista Dovella, núm. 41 (2008) (Arxiu Jaume Barbarà).

Figura 18. Maneta de sal, extreta de Web del Museu de la Sal Josep Arnau, Cardona [en línia]

154

pectivament, constituïren una imponent manifestació de dol, demostració palesa de les moltes simpaties amb que comptava. Rebi la vídua i fills de l'amic i company traspasat, el testimoni del nostre més sentit condol”.

En canvi, sí que sabem que un parell de vegades l'any, i durant els anys 1940, els Cutrina de Sabadell es traslladaven a Martorell per visitar en Joan Valls Cutrina, un altre dels fills de l'Antònia Cutrina Grau. Joan Valls Cutrina, estava casat amb la Rosa Subirana Bringue (1901-1977). L'estudi titulat *La Colònia Bros de Martorell: Un Nucli manufacturer i industrial* diu: “El 1920 es van canviar la majoria de selfactines per contínues. La producció de fil devia augmentar. Les contínues eren Platt, Serra i MISA. De selfactines només en van quedar quatre per filar regenerats de cotó. També es van millorar el batà i les cardes. Finalment es va instal·lar una turbina Francis d'eix horitzontal i regulador de mercuri a la fàbrica de dalt. En aquell moment el director era Joan Valls Cutrina”.

* * * * *

Per tradició familiar, es té constància de la gran estima que la Pepeta Badia i Grau (Cardona, 1922-2013), de ca la Celdonieta, tenia per la Ramona Cutrina Garriga. La seva mare era l'Àngela Grau Cutrina (Cardona, 1901 -1982), curiosament amb els mateixos cognoms del pare de la Ramona, però invertits. Estava casada amb Pere-Joan Badia Meli, els pares del qual foren els cardonins Domingo Badia Tort i Matilde Meli Gui-

part (1865-1921). Un germà seu, l'Antoni Badia Meli, fou l'editor d'innombrables col·leccions de postals de Cardona des dels anys 20 del segle xx.

En Daniel Ribera, el marit de l'Àngela Grau Cutrina, va ser director de la Caixa de Pensions a Cardona durant molts anys, i la família Ribera Badia regentava l'empresa Embotits Badia o Càrniques Badia, situada a l'antic escorxador, al costat de la torre de ca la Celdonieta, on ara hi ha la magnífica plaça de Guifré el Pilós, la Biblioteca i el Casal de la Gent Gran de Cardona.

Amb la Pepeta Badia i el seu marit, la Ramona Cutrina i els seus fills van mantenir una relació sovintejada fins al 1998, any que què mor la Ramona. Aquests Badia tenen algun parentiu amb la Celdonieta Badia Cutrina, nascuda a Cardona el 2 d'abril de 1883, que al padró de Sabadell de 1889 consta que resideix al carrer de Sant Oleguer, 124 ?.

* * * * *

En el cas d'en Joan Cutrina Rosell desconeixem el tipus de parentiu amb els Cutrina de Sabadell, però algun n'hi devia haver quan els Cutrina sabadellencs baixaven a la seva botiga de Barcelona sempre que havien de comprar un rellotge. Perquè en Joan Cutrina era rellotger i un home molt actiu. L'any 1923 els editors de l'*Enciclopèdia Espasa* fan públics els noms dels seus 614 col·laboradors i entre aquests figura el de “J. Cutrina, técnico relojero”. El mateix any participà en la creació de la Mutua de Vecinos de la

Ronda de San Antonio. L'any 1931 va entrar a formar part de la Junta Directiva de la Sociedad Astronómica de España y América, com a vocal. També formà part del Consejo Directivo de la Mutualidad Catalana Mercantil e Industrial de Accidentes del Trabajo des de la seva creació el 1933.

La rellotgeria d'en Joan Cutrina, a la ronda de Sant Antoni, 14, sortia freqüentment publicitada en anuncis dels diaris de Barcelona. Concretament, el setembre de 1927 es publicà aquest avís: *“Destinado a la sucursal que tiene en Valencia la casa “Maderas Xicoy” Forestal Beya, S.A., se halla expuesto en la “Relojería Cutrina” de la Ronda de San Antonio, núm. 14, un magnífico reloj de: fachada con esfera de 0’80 m. de circunferencia, único en nuestro país por su especial construcción movido a muelle y mecanismo a fuerza constante actuando por lo mismo sin peso ni fuerza eléctrica con 8 días cuerda y completa afinación. Este reloj estará expuesto en dicho establecimiento hasta el día 15 del próximo mes de octubre”*.¹

La Vanguardia del 16 de juliol de 1931 es fa ressò de la decisió de l'Ajuntament de Barcelona *“proponiendo que se acuerde restablecer en el próximo presupuesto la plaza de encargado del servicio de los relojes de las Casas Consistoriales, con el sueldo de mil quinientas pesetas anuales que tenía asignadas, reconociéndose mérito preferente para obtenerla al relojero don Juan Cutrina Rossell que desde octubre de 1926, presta dicho servicio sin percibir retribución, de ninguna clase”*. A *La Gasetta municipal de Barcelona* del setembre de 1932 hi consta: *“Tenir com a crèdit reconegut a favor de Joan Cutrina i Rossell la quantitat de 1.500 ptes., gratificació pels serveis de l'esmentat senyor en la cura dels rellotges de Casa durant l'any que som”*.

Del seu fill Joan Cutrina Anglada, que el substituï en el treball de rellotger municipal, diu *La Vanguardia*: *“Empezó el oficio cuando tenía 12 años, acompañando a su padre, mientras subía y bajaba campanarios y torres para hacer funcionar los relojes de la ciudad. El señor Cutrina también había llevado el reloj de la Academia de Ciencias, el que oficialmente tiene que dar la hora exacta a la ciudad de Barcelona, y hasta los últimos tiempos conservó e hizo marchar los relo-*

jes municipales, en los distritos, en los mercados, los del Pueblo Español, la plaza de España y también el de Lonja de Mar, el de la Catedral, el de la Universidad y el de la Junta de Obras del Puerto. Son 55 años ininterrumpidamente que el señor Cutrina ha procurado que los relojes de la ciudad, por lo menos los que estaban bajo se responsabilidad, funcionaran y marcaran debidamente la hora”.

La relació dels Curtina de Sabadell amb el Cutrina rellotger de Barcelona els portà a relacionar-se també amb l'Amadeu Closa Anglada, cosí d'en Joan Cutrina Anglada, de la raó social Closa y Presas, que gestionava una botiga de mobles al número 9 del carrer de la Cucurulla de Barcelona. Es tracta de la botiga de Barcelona més popular en la venda i comercialització de catifes de tota mena, d'estores i de mobles de jonc, situada al mateix local que havia estat ocupat a principis del segle xx pels Magatzems Petit Paris, primer, i per la Maison Royale després, que eren comerços especialitzats en roba per a senyores.

155

* * * * *

La Palmira Arnau ens va guiar el recorregut pel Museu i, amb una barreja d'emoció i de coneixements, va anar repassant la història de la vinculació de Cardona amb la sal i els detalls de la tradició de les escultures. Més tard, al Museu Diocesà de Solsona, quedàrem sorpresos amb els bodegons de sal i el tauler d'escacs que havien esculpit Mn. Joan Riba, l'Antoni Viñas i en Joan Cutrina Garriga, el nostre rebesavi. Mn. Riba havia escrit: *“en cierta ocasión visitó este Museo un caballero con un perro que al ver esta aparato gastronómico (al parecer) embistió furiosamente a un plato que creyó de salsichon, rompiendo el vidrio del escaparate en el que se hallaba y divirtiéndose a cuantos presenciaron la ocurrencia”*. I ben bé que l'aparença era aquesta...

Però la mirada es va detenir, tot d'una, davant les manetes de sal que, com en la magdalena de Proust, van fer-nos evocar records que havíem oblidat, imatges que s'havien esvaït, olors de la nostra infància. Aquelles manetes de sal que les cereries encarregaven als artesans cardonins com a obsequi per als batejos i que tant havíem vist de petits a casa nostra van ser la baula que definitivament ens lligava a la vila de Cardona. ●

¹ No hem pogut documentar si el rellotge del Mercat Sant Joan de Sabadell que porta la inscripció "Cutrina" és o no obra d'aquest Joan Cutrina.